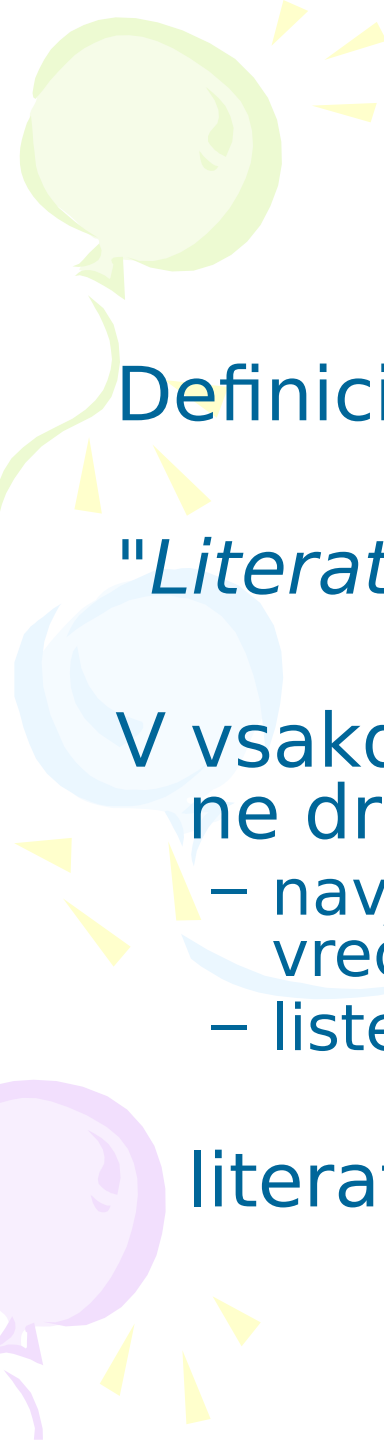

The background features abstract, colorful swirls in shades of purple, green, and blue, interspersed with small yellow triangles. The text is centered over this pattern.

Literarna teorija

2012/2013

Kaj je LITERATURA?

Definicija1

"Literatura je, kar je zapisano s črkami."

V vsakdanji rabi besede literatura to seveda ne drži:

- navodilo za kuhanje pudinga na pudingovi vrečki
- listek, ki je priložen k zdravilom,
seveda nista

literatura.

Strokovna literatura?

Iz pojma literatura izločiti t.i. "strokovno literaturo" (literaturo s poudarjeno predstavitveno funkcijo!) in jo ločiti od t.i. leposlovja, beletristike....

- *Ali je res vse, kar ni strokovna literatura, že literatura v plemenitem pomenu te besede?*
- *Ali so romani o NINJAH, indijanarice Karla Maya, romani Daniel Steel zares prava literatura?*

Kaj je torej literatura?

Nekoč: "Littera, ae..., kar je s črkami zapisano" (za razliko od slikovne pisave, klinopisa).

- In vprašanje: *če velja ta definicija, kaj pa je z ustnim slovstvom, staro kitajsko literaturo....?*

Ivan Prijatelj je predlagal tako rešitev:

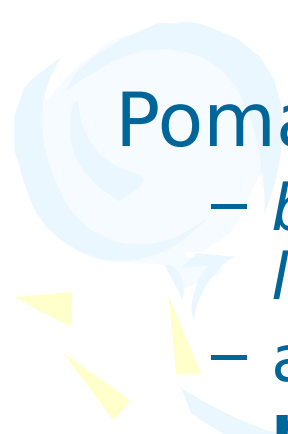
- **slovstvo** naj bi pomenilo vse narodno umovanje v besedi (slovu), zapisano in nezapisano,
- **književnost**, vse tisto slovstvo, ki se je ohranilo zapisano v knjigah, in
- **literatura** za "umetnost, upodabljačo z uporabo dovršene jezikovne oblike".

Nas zanima seveda literatura v slednjem pomenu besede.

Literarna teorija

nima postavljenih dokončnih odgovorov na vprašanje, kaj je literatura.

Pomaga si s primerjavami:

- *besedna* umetnost, ki se loči od *glasbene*, *likovne*...
- ali na primer s **primerjavo med različnimi rabami jezika in govora.**

Ponazorimo z Glazerjevo pesmijo

Janko Glazer: Ciproš (Spominu sina):

***Ko ciproš zacveti,
so naše frate rdeče:
tako iz rane speče
kdaj se pokaže kri.***

***Kjer rastel, zelenel
je gozd dreves košatih
in ptic v njem - nad
krilatih -
je zbor brezskrben pel;***

***kjer bučal je vihar
skoz veje in vrhove
in poln moči njegove
bil svet je, vsaka stvar - :***

***tam frata zdaj leži;
le ciproš cvete rdeče:
kakor iz rane speče
pokaže kdaj se kri.***

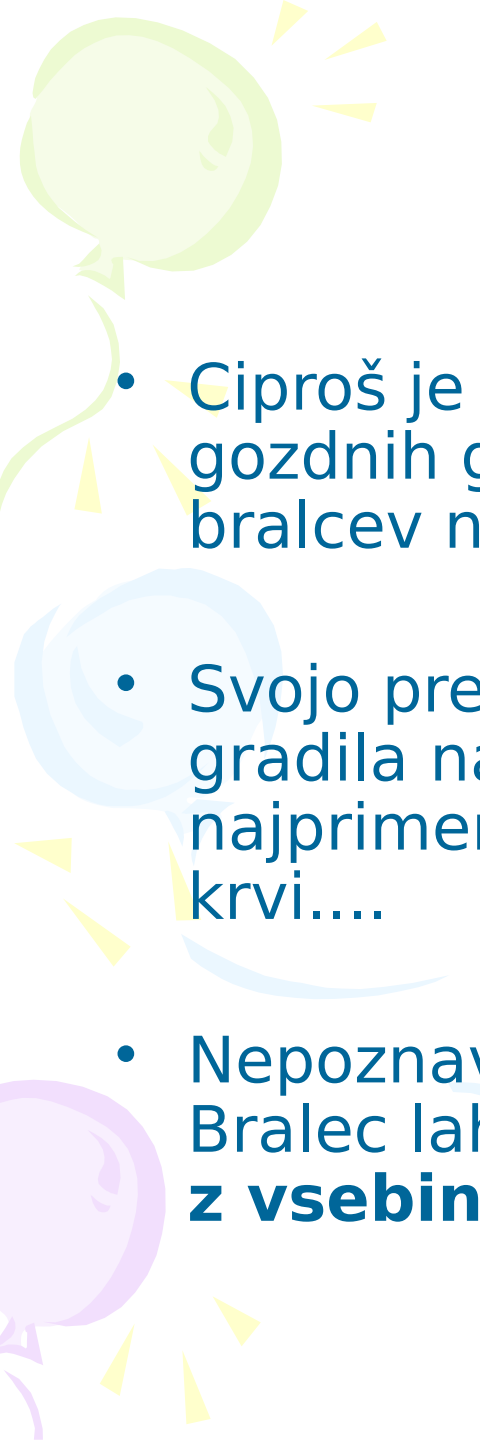

Glazerjeva razlaga:

O ciprošu, fratah in še čem.

(Planinski vestnik, 1962)

"Ciproš, ki s svojim rdečim cvetjem spominja na kri, je v pesmi simbol: spomin na sina, ki je padel in je po njem ostala samo še skrita rana - kakor posekajo gozd in na njegovem mestu vzcveti samo ciproš, rdeč kot kri"

Kaj je ciproš?

- Ciproš je torej cvetje, ki zacveti na posekanih gozdnih goličavah. Vendar tega večina slovenskih bralcev ne bo vedela.
- Svojo predstavo o tem, kakšno cvetje je ciproš, bo gradila na svojih spominih na rdeče cvetje: najprimernejše bo tisto, ki je še najbolj barve krvi....
- Nepoznavanje ciproša torej ne moti recepcije. Bralec lahko brez škode **napolni prazen prostor z vsebinami iz svojega konteksta.**

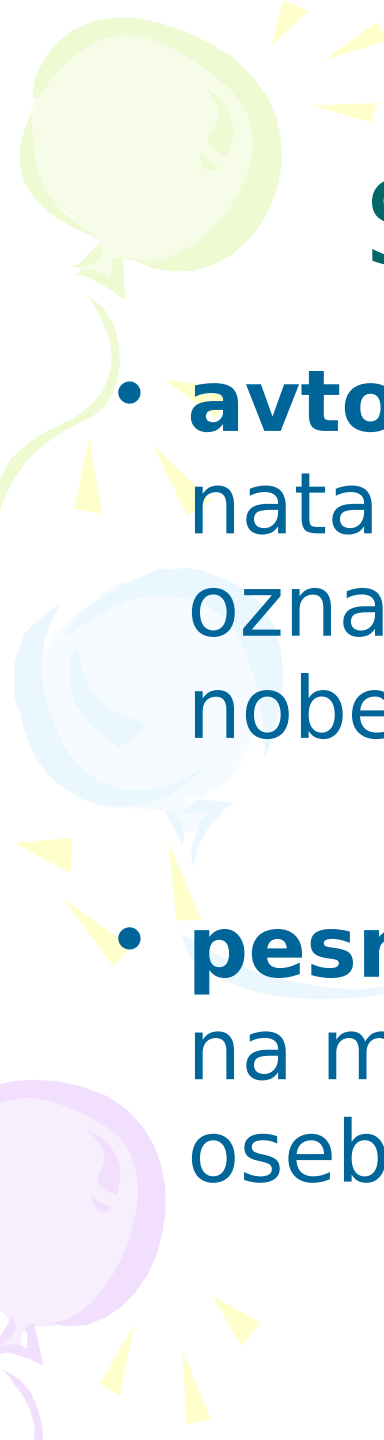

Ciproš v strokovni literaturi

V nasprotju s tem bi strokovni sestavek ravnal popolnoma drugače:

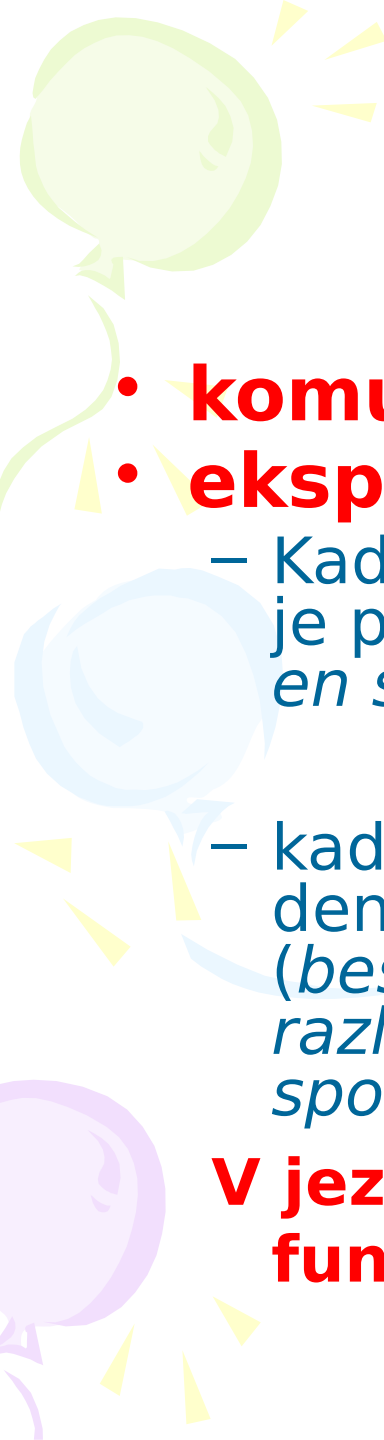
tam bi skušal avtor kar najbolj natanko določiti, kaj in kakšen pravi "ciproš" sploh je.

Pri tem bi (da bi ga zares oddvojil od vseh drugih podobnih cvetic ali cvetic s podobnim imenom) uporabil še latinski izraz (*epinobium angustifolium*).

Strokovnjak : pesnik

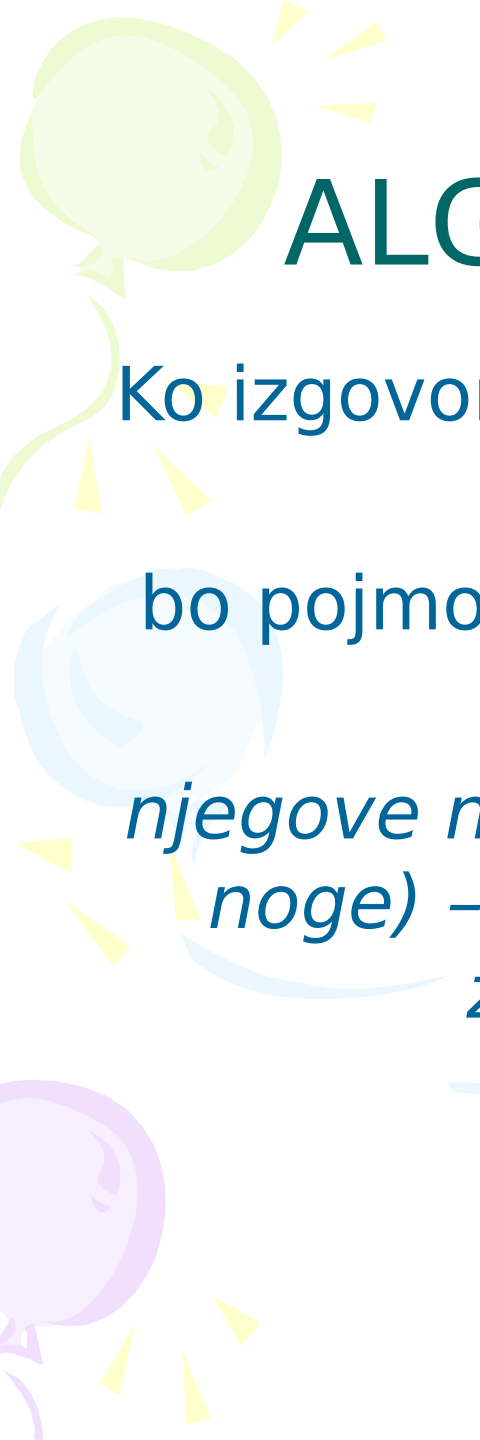
- **avtor strokovne literature** mora natančno vedeti, kaj kakšna beseda označuje, in ji ne sme dodajati nobenih posebnih pomenov,
- **pesnik** in njegov bralec pa računata na mnogoterno in različno dodajanje osebnih pomenov.

stilistika loči

- **komunikativno funkcijo jezika** od t.i.
- **ekspresivne, izrazne.**
 - Kadar je jezik sredstvo praktičnega sporočanja, je predvsem **denotativen** (*- besede premorejo en sam običajen pomen*),
 - kadar je ekspresiven, pa je ob vsej denotativnosti še bogato **konotativen**: (*besede pri sprejemanju omogočajo še polno različnih sopomenov, odtenkov, ter na ta način spodbujajo predstavno domišljijo.*)

V jeziku književnega besedila se obe funkciji jezika prepletata!

Ruski formalisti: ALGEBRAIZACIJA POJMA

Ko izgovori odrasel človek besedo MIZA

bo pojmoval nekonkreten kos pohištva:

*njegove najsplošnejše značilnosti (ploskev, 4 noge) – torej **algebraiziran pojem**, brez žive predstave o vrsti miz....*

Pesnik hoče algebraizirani pojem spremeniti v živo predstavo

- Da bi besedni umetnik iz algebraizirane mize iztisnil pri bralcu živo predstavo,
- da bi sprožil **delovanje žive fantazije**,

mora besedo v literarnem besedilu uporabiti ekspresivno, to je tako,
DA BRALCA PRESENETI.

In potem:

BRALEC

besede v besedilu

ne bo sprejel kot nekaj pričakovanega,
samoumevno posplošenega, za kar brez
kakega koli napora ve, kaj pomeni,

ampak kot nekaj, s čimer se sreča prvič in
čemur potemtako šele z živo predstavo
določi pomen.

LITERATURA – FIKCIJA

Bralec besedi torej do-mišlja pomene,

toda do-mišljijska oz. fantazijska je tudi
besedna umetnina kot celota:

**Umetnina je domišljijsko ubeseden
svet, ki si ga izmisli besedni
umetnik, povzame pa (preko
ubesedenja) bralec (mimezis).**

Literatura je torej domišljjsko pisanje

Fiktivnost je zagotovo ena bistvenih karakteristik literature.

V literarnem delu lahko srečamo ljudi, bitja, ki jih (kakršnih) v realnem življenju ne bi srečali nikoli, v literaturi se dogajajo stvari, ki se v vsakdanjem življenju ne morejo zgoditi.

Danes imamo literaturo, ki upoveduje sanjske svetove (svetove in dogodke, ki si jih bralec, avtor želite, po kakršnih hrepenita) na sumu, da gre za **trivialno literaturo**,

toda pomisliti moramo na dolgo tradicijo najžlahtnejše literature te vrste: (utopije, pravljice...)

“Kar ni fikcija torej ni literatura?”

Eksistira dolga vrsta besedil, ki jih po tej definiciji ne bi mogli prištevati k literaturi, ker preprosto niso fiktivna, a na drugi strani imamo družbeno angažirano literaturo (npr, Drejček in trije Marsovčki, Brechtove drame, Dickensove romane, literaturo socialističnega realizma, vzgojno mladinsko literaturo, Desa Muck Blazno resno o.....)

Paradoks Karla Maya,

Njegovih romanov z divjega zahoda niso šteli k literaturi, vse dokler ni končno dokazal, da krajev, kjer se dogajajo, ni nikoli videl in da mora biti književno dogajanje v njih fikcija.

LITERATURA KOT NEPRAGMATIČNI DISKURZ

Definicija:

***"O literaturi govorimo, kadar bralna strategija
predvideva, da prebranega ne jemljemo
dobesedno zares"***

Primer: pesnik opisuje svojo ljubezen do dekleta in
namesto besede dekle uporabi besedo metaforo:
vrtnica.

In pri tem seveda ve, da mi vemo, da ni zaljubljen v
biološko vrtnico (s pecljem listi, trni.....)

metaforično - simbolični, od nekonotativnosti oddaljeni pomen

Za branje literature je pač značilno, da razumemo stvari širše, v njihovem metaforično - simboličnem pomenu:

- **vrtnica v rastlinskem leksikonu** pomeni rastlino, ki....
- **vrtnica v ljubezenski pesmi** nam pove kaj o vrsti in intenziteti čustev pa kaj o navadah v civilizacijskem krogu, kjer pesem nastane,

(da si v znak ljubezni podarjamo vrtnice, da imajo rdeče vrtnice svoj pomen, da imajo svoj pomen tudi rumene vrtnice, da veneča vrtnica pomeni eno, popek vrtnice, ki se komaj razpira, pa drugo (še vrtnica kot simbol ljubezni z opojnim vonjem, lepa, ki obljublja, a ki ima trne....)

Literatura kot družbeni pojav - kanon

»Literatura je, kar je v neki konkretni družbi, v nekem konkretnem časovnem trenutku priznано kot literatura.«

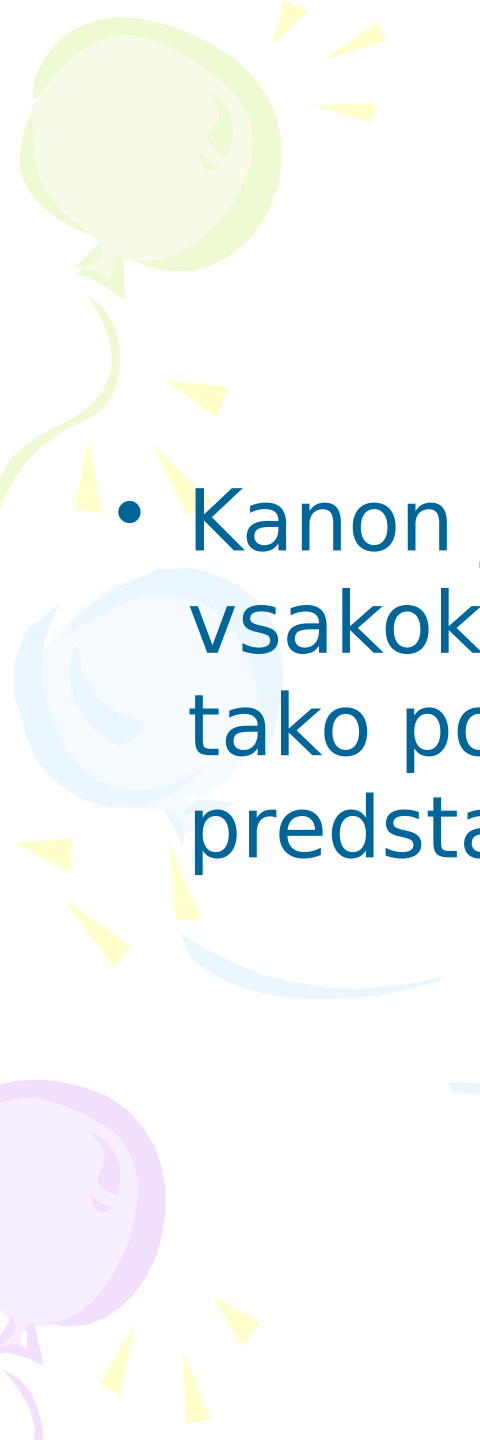
Literatura je torej »vrednostna sodba« in s tem podvržena spremenljivosti v času in prostoru.

Predstavljajmo si, da vprašamo
1000 ljudi, ali sta Prešernov Krst pri Savici in B.
Novaka Zaljubljeni vampir literarni besedili?

literatura – družbeno priznana vrednostna sodba”

- Če bomo postavili vprašanje **brez »implicitne vrednostne sodbe«** bosta odgovora na obe vprašanji ja,
- Če bomo vprašali, ali gre za **»pravo literaturo?!«**, bo odgovor pozitiven le v primeru Prešerna, pa čeprav večina ljudi pozna le Uvod v Krst, Krsta samega pa najverjetneje niso brali.

Prešeren pač JE literatura – to je **družbeno priznana vrednostna sodba.**

Kaj je kanon?

- Kanon je seznam literature, ki se vsakokratni generaciji odraslih zdi tako pomemben, da ga želijo predstaviti naslednji generaciji.

Vrste kanona:

– CIVILIZACIJSKI

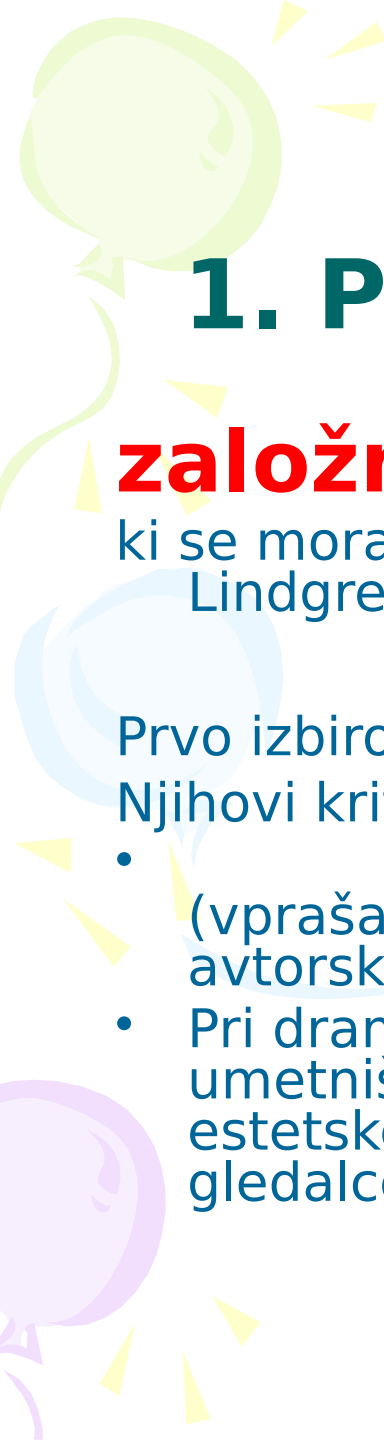
- NACIONALNI

- DRUŽINSKI

???

**KATERE INSTANCE V DRUŽBI DOLOČAJO,
KAJ JE KANON?**

1. PRODUKCIJA LITERATURE.

založniki,

ki se morajo odločiti, da bodo neko stvar sploh tiskali (primer Lindgren Pika Nogavička)

Prvo izbiro imajo torej **uredniki.**

Njihovi kriteriji?

- Ker so založbe profitne organizacije, seveda profit (vprašanje subvencij, prepuščenosti trgu, estetski kriterij, avtorska slikanica – poceni koprodukcija....)
- Pri dramskih besedilih so tisti, ki izbirajo, režiserji in /ali umetniški direktorji gledališč. (Pri čemer je poleg estetskega kriterija pomemben kriterij *všečnosti* gledalcem.)

2. Literarna kritika

Že to, da **kritik** (uglednega časopisa , npr. Književnih listov) literarno delo sploh opazi, je nedvoumen namig, da se bo delo najbrž uvrstilo v kanon. Četudi kritika ni nujno pozitivna. Toda že to, da je delo vzeto pod drobnogled, kaže, da kritik avtorja šteje za **kanonskega avtorja**.

(Npr. Redno so recenzirane pesniške zbirke Borisa A Novaka in romani Draga Jančarja, romani Bogdana Novaka pa so tam praviloma spregledani!)

- **Kriteriji:** ponavadi estetski, pogosto pa tudi všečnostni - npr. okus naslovnika, časopisa, v katerem je kritika objavljena (Delo, PIL, Ciciban...),

Prestižne literarne nagrade

*Veronikina, Rožančeva, Kresnik,
Večernica*

Desa Muck (Kremplin – Lažniva Suzi):
Tone Pavček (Majnice, Fulaste pesmi)
Janja Vidmar (Princeska z napako)

3. Edukacijski sistem

- *Odločitev, kateri avtor/ literarno delo mora v kurikulum,*
- *in katero literarno delo mora v berilo, maturitetni sklop, seznam za domače branje, bralno značko.....*

bistveno vpliva na »konsenz
vrednostne sodbe o tem, kaj je
literatura«

4. Univerze

Uredniki, učitelji, režiserji, avtorji
učbenikov, učnih načrtov – vsi ti so
študirali na univerzi – zelo verjetno
primerjalno književnost ali literature
posameznih narodov.

In tako so si pridobili svoje estetske
kriterije pri svojih profesorjih na
univerzi....